

УДК 811.161.2
DOI 10.15421/462411

ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІ ЛЕКСЕМИ В ЕСЕЇСТИЦІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

І. Лоцинова

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри мовної підготовки та гуманітарних наук,
Дніпровський державний медичний університет
averami@gmail.com
orcid.org/0000-0003-1757-5495

Вступ. Сьогодні до жанру есе звертаються такі популярні письменники як Юрій Андрухович, Оксана Забужко, Микола Рябчук, Василь Скуратівський, Оксана Пахльовська, Ярослав Грицак, Костянтин Москалець, Володимир Базилевський та інші. За словами однієї з дослідниць сучасної есеїстики Ю. Торговець, «у ХХІ ст. провідне завдання цього жанру полягає не лише в самовираженні автора чи вихованні, а й у тому, щоб, впливаючи на емоції та інтелект адресата, активізувати його думки і почуття, запевнити, переконати в істинності індивідуально-авторської, часто парадоксальної думки про предмет зображення» (Торговець, 2016: 30). Одним з головних напрямків сучасних лінгвістичних досліджень стає українська есеїстика. Проблеми, які нині розглядають вчені, стосуються генези жанру (Торговець, 2013; Торговець, 2016; Балаклицький, 2007; Шебеліст, 2007); його типологічних різновидів та специфіки функціонування у творчості відомих письменників (Брандес, 1996; Хорошева, 2011; Хлисту́н, 2022 та ін.).

Оксану Забужко ми знаємо як українську письменницю, поетесу, есеїстку та публічну інтелектуалку, чії праці перекладено багатьма мовами. Її публіцистичні твори вміщені в збірці «І знов я влізаю в танк» (Забужко, 2016), а також представлені у новому есеї «Найдовша подорож» (Забужко, 2022), написаному для західної публіки, в якому авторка розглядає витoki сьогодношньої російсько-української війни у двох часових вимірах – тридцятилітньому і трьохсотлітньому. Недаремно для цього Оксана Забужко обрала саме цей жанр, адже «сучасне есе є не описом фактів, а їх критичним осмисленням, аналізом. Автор есе аналізує ситуацію, явище, дає свою оцінку, вносить свої пропозиції, розмірковує над можливими варіантами вирішення проблемного питання. Він є критиком суспільно-політичної дійсності лінгвокультурної традиції, представником якої виступає, аналітиком явищ, які послуговували основною причиною написання есе» (Торговець, 2016: 32). Постаць автора є диференційною ознакою есе, він визначає свою позицію стосовно світу та інформує про неї читачів, не обмежуючись у засобах вираження власних переживань. За словами К. Брандес, в есе проявляється друга іпостась письменника, невідривна від його художньої індивідуальності, де він має справу з реальною, а не фіктивною дійсністю (Брандес, 1996: 10). Інколи, щоб викрити певні негативні явища, оцінити їх, письменникові складно обмежитися лише літературною мовою. Сама Оксана Забужко так характеризує цей процес: «І, хоч історія й далі продовжує вирувати навкруги вулканічною лавою, трансформуючи нам життя на рівні, як цілих суспільств, так і наших особистих мікросоціальних бульбашок, ми дедалі гірше й менше розуміємо логіку її процесів: у нас нема для них слів. А те, для чого нема слів, для людської свідомости не існує (Забужко, 2022: 35). Саме це спонукає митців до творення індивідуально-авторських лексем, а дослідників – до більш скрупульозного їх вивчення. На думку Ж. Колоїз, цьому сприяє загальна орієнтація сучасного мовознавства на комплексний аналіз мовних явищ у взаємодії їхніх структурних і комунікативно-функціональних характеристик, потреба дослідження мовної еволюції у всіх її виявах, посилення інтересу до вивчення проблем неології, дериватології, прагматики (Колоїз, 2007: 1).

Незважаючи на те, що оказіоналізми у творчому доробку Оксани Забужко вже ставали

об'єктом дослідження Г. Гайдученко (Гайдученко, 2014) та Л. Семак (Семак, 2021), актуальною залишається проблема використання авторських новацій в есеїстиці мисткині. Мета статті – аналіз індивідуально-авторських лексем на матеріалі есе Оксани Забужко. Поставлена мета обумовлює виконання таких завдань: описати індивідуально-авторські лексеми, дослідити їх функційне призначення та прагматичний вплив на читача. Дослідниця Г. Гайдученко зауважує: «Функціонування okazіоналізмів у творах Оксани Забужко є ознакою оригінальності мовомислення авторки, свідченням її майстерності. Письменниця створює okazіоналізми, неправильність яких стає художньо або зображально-вагомою, оскільки відіграє емоційно-експресивну роль» (Гайдученко, 2014: 201).

Методи та методика дослідження зумовлені метою та завданнями наукової розвідки й базуються на засадах комплексного застосування загальнонаукових і лінгвістичних методів. У запропонованому дослідженні використано описовий та аналітичний методи. Для всебічного вивчення індивідуально-авторської лексики використано метод дериваційно-компонентного аналізу, що вможливує розгляд okazіоналізмів як структурної організації з єдністю ознак, метод контекстуально-семантичного аналізу, що дозволяє з більшою точністю визначити семантику новотворів, порівняльно-зіставний (для співвіднесення індивідуально-авторських і загальномовних фактів) і комунікативно-функційний методи.

Результати та дискусії. На переконання Ж. Колоїз, «утворення okazіональних номем демонструє споконвічне прагнення до небуденного, оригінального способу вираження думки. Це прагнення спонукає до пошуку таких стилістичних прийомів, що сприяли б додатковій інтенсифікації виразності. ... Будучи спрямованими на максималізацію експресивно-стилістичного ефекту повідомлюваного, актуалізовані в такий спосіб okazіональні результати виступають регуляторами поведінки адресатів, які фокусують свою увагу передусім на найбільш важливій прагматично значущій інформації» (Колоїз, 2007: 265). Традиційно найактивніше утворюються іменникові новації. В есеїстиці Оксани Забужко спостерігаємо незначну кількість індивідуально-авторських лексем на позначення абстрактних понять, що різняться за способами деривації, але підпорядковані єдиній меті – підкреслити важливість популяризації української культури та необхідність проведення інформаційної боротьби: *Процес такої, сказати б, «дехрущовізації» почався ще за СРСР, відразу ж як КГБ очолив Андропов...* (Забужко, 2022: 88). *Сформульовані думки в умовах нашої загальної інформаційної замотеліченості виявляються шалено потрібними* (Забужко, 2016: 193); *Фільм виявився сильнішим усупереч понурій «третьосвітності» національного кіноринку* (Забужко, 2016: 96); *Українська книжка чи пісня по радіо справді посилала мільйонам, уже позбавленим можливості дати дітям україномовну освіту, сигнал «ще-не-вмерлости»* (Забужко, 2016: 400); *Гуркіт чужих «інформбатарей»* (Забужко, 2016: 244); *За яких-небудь «півпокоління до перемоги» піддатись «на ніщо»* (Забужко, 2016: 413). Індивідуально-авторські лексеми спонукають читача до роздумів та емоційного сприйняття наративів письменниці.

За спостереженням Г. Гайдученко, Оксана Забужко широко використовує okazіональні іменники-демінутиви з пейоративним оцінним забарвленням (Гайдученко, 2014: 203). Цю тенденцію простежуємо і в есеїстиці письменниці, наприклад: *формулка, світик* (Забужко, 2016: 256), *джек-потик* (Забужко, 2016: 40) тощо. Часто такі індивідуально-авторські лексеми вносять доволі іронічне звучання у текст, як-от: *Більшість наших «охлократів» ...цікавляться його (народу) долею лише тоді, коли на ньому можна зірвати який-небудь електоральний джек-потик* (Забужко, 2016: 40).

В аналізованих творах наявний також значний масив неолексем на позначення різноманітних локацій, наприклад: *У Дніпра-Кодака-Катеринослава-Січеслава начебто мали бути більше шансів стати «європейським містом»* (Забужко, 2016: 216); *Донбас – український «Гулаг-лайт» (вічнозяюча, ...непромито-знеславлена рана сталінської індустріалізації* (Забужко, 2016: 244). Перша новація покликана привернути увагу до тривалої та славної історії нашого міста. Другий новотвір, об'єднавши смислові потужності складників, створює в уяві реципієнтів різноманітні аналогії, формує прагнення до

інтелектуального пошуку відповідей на актуальні проблеми нашого суспільства.

Деякі оказіональні юкстапозити містять у своєму складі іменники *зомбі*, *монстр*, що, своєю чергою, стають стимулами асоціативного розгортання думки, а також активізують увагу реципієнтів: *Було завдання...розвалити, нарешті, ту вкїнець уже нежиттєздатну зомбі-імперію, яку наші тоді було зліпили з Московського царства – а вона виявилась таким самим Франкенштейновим монстром, як вибраний Березовським на «наступника» Єльцинові скромний підполковник Путін* (Забужко, 2022: 144). *Ми знаємо ціну цьому струхлявілому зомбі-монстру: то ми (наші предки) його свого часу, на зло Польщі й Туреччині, зліпити й поставили на ноги, і потім ще віками підпомповували своєю силою – спершу добровільно, а потім вимушено, бо в будь-які союзи з Московією легше ввійти, ніж вийти за законам кримінальних об'єднань...* (Забужко, 2022: 154); *Обидва* (Дніпропетровськ і Донецьк – прим. автора) – *печальні монстри-байстрюки індустріалізації радянського (кріпацького) типу* (Забужко, 2016: 215). Якщо наведені вище новації створюють відчуття нежиттєздатності штучно створеної держави, то наступний новотвір підкреслює ментальну єдність українського народу: *Те, що український глядач, без різниці регіону-мови-віку-культури, прийняв і ідентифікував фільм М. Ілленка як «своє», – факт уже очевидний* (Забужко, 2016: 97), що вкотре демонструє лінгвокреативність Оксани Забужко.

Есеїстика письменниці майорить індивідуально-авторськими назвами осіб. На думку О. Стишова, цьому сприяє низка причин, серед яких найголовнішими є зростання ролі особистісного начала, позитивної або негативної ролі особи в історії (Стишов, 2002: 72). Серед антропонімів спостерігаємо лише один простий за будовою неодериват *відсидент* (*Євген Сверстюк*) (Забужко, 2016: 308), що є варіацією до слова дисидент (від лат. *dissidens* – незгодний), за допомогою якого Оксана Забужко яскраво охарактеризувала долю людей, які активно протистояли встановленому Радянським Союзом режиму. Авторка створює також кілька композитів на позначення «інструментарію» в руках панівної партії, а саме: *медведчекісти* (Забужко, 2016: 124), *медіавербовщики* (Забужко, 2016: 409).

За словами Н. Клименко, останнім часом в українському словотворі серед іменників зросла кількість юкстапозитів, що здебільшого є назвами осіб (Клименко, 2008: 300). Таку тенденцію спостерігаємо в мовотворчості Оксани Забужко. Деякі з новацій, утворені поєднанням контрастних понять, як-от: *Син орловського батюшки-цензора цим романом таки домігся – «київської прописки»* (Забужко, 2016: 90); *Всеукраїнський староста-голодоморник (Ленін)* (Забужко, 2016: 219). Так, іменники *староста* і *батюшка* містять сему 'підкування про довірених їм осіб', натомість компоненти *цензор* і *голодоморник* нівелюють цю характеристику, створюючи образ наглядчів, які мають на меті тотальний контроль або навіть знищення тих, хто «вибивається» із системи. Свого часу Марк Цицерон слушно зауважив, що мовні контрасти є дієвим прийомом впливу на слухачів «зблисками думки», які надають мовленню «яскравості», «витонченості», «краси» і «сили» (Громова, 2011: 358). З метою створення контрасту вжито також оказіоналізми *автохтони-степовики* (Забужко, 2016: 233) та *людино-дерево*, що *навчиться ніде й ніколи не запускати коріння глибоко* (Забужко, 2016: 247). Останній новотвір є натяком на політику асиміляції, яку активно впроваджував Радянський Союз.

Для сучасної української мови типовими є деривати, утворені поєднанням двох основ, тому три- та п'ятикомпонентні неодеривати сприймаються як дещо штучні, незвичні, наприклад: *Ще одною дисертательною темою для західної русистики могла б стати еволюція образу українця в російській культурі, що від кінця 1990-х перетворивсь на нациста-поліція-мафіозі в чоловічій версії і проститутку-наймичку-бандитку в жіночій* (Забужко, 2022: 109); *...не послухаєш майстра-десяцького-бригадира-інженера-директора – переламаш руці-нозі, а той кісточок твоїх не відріють* (Забужко, 2016: 234). За допомогою новацій Оксана Забужко влучно характеризує систематичну роботу щодо впровадження російського ПсО, а також політичний режим, що панував на території колишнього Радянського Союзу. Індивідуально-авторські лексеми стають носіями прагматичного смислу, підсилюють враження читача. Наведені приклади демонструють такі

жанрові ознаки есе, як особливий спосіб представлення предмета мовлення через асоціативно-емоційну структурну основу; можливість залучення загальнокультурного контексту фонових знань адресата; невимушеність мовлення, що виявляється у вільній асоціативній композиції; підвищена модальність тексту як вираження суб'єктивності (Балаклицький 2007: 28).

В есеїстиці письменниці широко представлені також прикметникові okazіоналізми, переважна більшість яких утворена словоскладанням. Характерною особливістю таких новотворів є використання синонімів або ж слів, що набувають у контексті синонімічного значення: *Хоча байку про те, буцім Україна «розколота» на непримиренно-антагоністичні (ворожі) «Східну» й «Західну», «проросійську» і «проєвропейську» (здавалося б, а де ж тоді «українська»?...), котрі буцімто й мовами різними говорять, і історію мають різну...* (Забужко, 2022: 100); *Зрозуміло, спочатку КГБ (цим разом перейменоване на ФСБ/ГРУ) мусило прибрати до своїх рук владу в самій Росії – що воно й зробило шляхом конституційного перевороту 1993 року: брутально-показового, з розстрілом парламенту, після чого російська демократія вчергове вмерла не народившись* (Забужко, 2022: 91); *У свідомості пересічного українця поета Василя Голобородька – нема, «зачищений», укупі з усім його німим-непочутим – приреченим на мовчазне страждання – українським Донбасом* (Забужко, 2016: 242); *Оповідання з ніяково-скромною назвою «Бо так є»* (Забужко, 2016: 253); *Росія готувала «заковтування» України назад у СРСР-2, заповнюючи наш простір своїм пропагандистськи-задушливим маскультом* (Забужко, 2016: 62); *А тоді, в 2012-му, на всі мої спроби пояснити схарпудженням «загрозою українського фашизму» європейським колегам, що таке інформаційна війна і яка в тому роль телеіндустрії, я чула у відповідь відсторонено-сухе, з виразною ноткою переваги «білих людей» над гримасами «третього світу»: «Ми звикли довіряти нашим ЗМІ»* (Забужко, 2016: 200); *Траплялось, що й місцева влада, по кількох тижнях спротиву городян, виходила з коматозновичікувального стану, згадувала, що вона влада і віддавала наказ поліції викинути зайд із мерії* (Забужко, 2022: 117); *Народна армія... швидко поставлена на ноги (вбрана-взута-нагодована-екіпірована...) громадським спільнокоштом* (Забужко, 2022: 119). Індивідуально-авторські лексеми покликані зацікавити читача в поданій інформації, активізувати його мисленнєві процеси, сприяти реалізації комунікативного задуму автора.

Високим комунікативно-прагматичним потенціалом характеризуються також деякі okazіональні прикметники зі значенням темпоральності, наприклад: *За 23 дні до проголошення незалежності України Джордж Буш-старший... повчав у Києві парламент ще-радянської України, як нам слід іти до свободи в фарватері майбутньої оновленої Росії* (Забужко, 2022: 90); *Розбійний напад Росії на Грузію, яким, власне, вперше було й зламано «післяялтинську» систему міжнародної безпеки* (Забужко, 2022: 107); *Це не просто кількапоколіннява звичка коритися начальству – це насущна в тому необхідність, продиктована логікою промислового виробництва* (Забужко, 2016: 234) тощо.

Значна кількість прикметникових okazіоналізмів представлена формами вищого та найвищого ступенів порівняння, утворених на базі відносних прикметників. Ці індивідуально-авторські лексеми є важливим складником аксіологічного поля, що вживаються для надання як негативної, так і позитивної оцінки, наприклад: *Президент переведений у статус «тимчасово виконуючого обов'язки намісника» – просто об'єкт для тролінгу (щоб був «ручніший») [128]; Наймертвотнішіі брежневські десятиліття* (Забужко, 2016: 225); *(Дніпропетровськ) лишав відчуття непробійнішої «твердині совка»* (Забужко, 2016: 227); *безнафоснішої людини я не зустрічала* (Забужко, 2016: 317); *катарсичніше відкриття* (Забужко, 2016: 334); *Щороку, хай і не завше помітно для загалу, з'являється кілька першорядних (книжок) – на смак щонайвибагливіше-гурманський* (Забужко, 2016: 105). Слід зазначити, що ступінь експресивності таких утворень зростає в контекстах, у межах яких наявні аналогічні – узуальні й індивідуально-авторські – формовживання: *...на кону тепер куди скромніша, «нішевіша» – польська збірка есеїв з малозрозумілою для неукраїнців назвою «Планета Полин»* (Забужко, 2016: 15); *Дедалі*

істеричніший, психотичніший характер цієї внутрішньовидової боротьби (Забужко, 2022: 103).

В есеїстиці Оксани Забужко спостерігаємо високоекспресивні дієслівні новації, утворені від слів іншомовного походження: *...І ми той клуб таки створили, і цілий 2021 рік щомісяця сходились «декамеронити» під стрім у ресторані в центрі Києва навіть на піках епідемії...* (Забужко, 2022: 14); *Ілленко, наче добрий дідусь Панас, «дехороризує» тему: чим насправді займалися історичні чекісти, лишається за кадром, натомість лиходієві відводиться класичне вертепне амплу невдахи-коханця, «третього зайвого»* (Забужко, 2016: 101); *Особливо невідпорно «інфантилізує» аудиторію, на підсвідомому рівні, «старший пан» (рольовий «тато», мудрий і статечний)...* (Забужко, 2016: 204). Новація «декамеронити» походить від назви збірки новел італійського письменника Джованні Боккаччо «Декамерон», в якій представлено своєрідну енциклопедію людських стосунків, творчо оброблено міські анекдоти, античні сюжети, відтворено широку картину життя італійського суспільства епохи Відродження. Емоційний вплив неолексеми «дехороризувати» підсилюється використанням в якості твірної основи англійського іменника *horror* («жах»), що, своєю чергою, дарує читачеві інтелектуальне задоволення від дешифрування новотвору. Дієслівний оказіоналізм *інфантилізувати* набуває в контексті значення «заважати розвитку і становленню».

За словами Н. Голікової, «...тенденції щодо створення граматичних форм – репрезентантів дієслівної категорії виду наразі є найпоказовішими для інформаційно-публіцистичного та наукового дискурсів» (Голікова, 2018: 54). На думку мовознавиці, нерідко у структурі значень перфективів, крім диференційної семи ‘завершеність дії’, важливим постає семантичний компонент ‘результативність дії’ (Голікова, 2018: 54). Цю тенденцію також помічено в мовотворчості Оксани Забужко, як-от: *«Двадцять перше століття» ... мислиться чимось окремим, новим, і ніяк не продовженням двадцятого, то був один файл, закрили-зархівували, а тепер зовсім інший, картинка змінилась, який же тут може бути зв'язок?..* (Забужко, 2022: 35); *Читач...знетерпеливився чекати, коли ж нарешті на кону з'явиться той непередбачений актор..., який забезпечив драмі 2014 року неочікуваний гепі-енд* (Забужко, 2022: 113); *Москві вийшло поховати (знищити, загеноцидити, паралізувати, спинити в розвитку й приректи до виродження, довести до демографічної катастрофи і т.д. і т. ін.) понад сотню проковтнутих нею народів* (Забужко, 2016: 157). Прагматичний вплив останнього неодеривата посилюється завдяки використанню цілої низки контекстуальних синонімів.

У досліджуваних есе спостерігаємо незначну кількість прислівникових новацій, що вжито переважно для характеристики мовленнєво-мисленнєвої діяльності, як-от: *На вулицях польських міст неголосною, але повсюдно розливою повинню дзюркотить українська мова різного ступеня чистоти, а також російська, української вимови (фонетично ця теж «дзюркотить», повноголосо-пливучо й, на відміну від «справжньої» російської, неагресивно* (Забужко, 2022: 24); *Одна з підвалин російської ідентичності – то імперський комплекс «приреченості на велич», тлумаченої **наївно-архаїчно**, кількісно, як казкові «багато земель», звідки можна збирати данину (чим більше, тим ліше, а в ліміті функції «всі, що є на світі»)* (Забужко, 2022: 93); *Алексієвич чесно, **анатомічно-скрупульозно** задокументувала індустрію «умертвіння душі»* (Забужко, 2016: 286); *Здатність **хірургічно-чисто** відділяти, скальпелем морального інстинкту, головне від другорядного – зостаючись вірним головному* (Забужко, 2016: 306); *Інформвійна велася системно і **по-спецслужбівському** професійно* (Забужко, 2016: 242); *«Впрягти таку кількість людей задля перетворення суспільства на керовану біомасу можна тільки за умови, якщо ці люди є абсолютно, **крижинуоко** цинічними – воістину, як роботи»* (Забужко, 2016: 116). Таким чином, прозаїкня не лише проливає світло на масштаб і сутність трагедії, яку зараз долає наш народ, але й плекає надію на те, що національно-свідомі українці все ж зможуть вибороти своє право на незалежність, адже *«це не є легкий шлях: це Ганді вчив, що найважче – не змінити світ, а змінитись самому. Але іншого шляху нема, якщо ми хочемо коли-небудь*

вибратися з догниваючого УРСРівського смітника. Тому що незалежної держави без незалежних громадян – не буває» (Забужко, 2016: 52).

Висновки. Отже, Оксана Забужко активно створює індивідуально-авторські лексеми, що слугують не лише для самовираження, а й для виховання читацької аудиторії, стимулювання в неї пізнавальної діяльності, прагнення до самовдосконалення, пошуку відповідей на актуальні проблеми сьогодення. Перспективним вбачаємо дослідження особливостей перекладу okazionalizmів англійською мовою.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Балаклицький, М. (2007). *Есе як художньо-публіцистичний жанр*. Методичні матеріали для студентів зі спеціальності «Журналістика». Харків.

Брандес, К. (1996). *Лінгвотекстові особливості мовленнєвого жанру «художнє есе» (на матеріалі есеїстики С. Моєма)* (автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови»). Київ.

Гайдученко, Г. (2014). Емоційно-експресивна функція okazionalizmів у прозі Оксани Забужко. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Лінгвістика, XXI*, 200–204.

Голікова, Н. (2018). *Мова художньої прози Павла Загребельного – від слова до концепту*. Дніпро : Акцент ПП.

Громова, Н. (2011). Мовні контрасти як засобів експресивності у творах О. Забужко та Ю. Андруховича. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*, 16, 357–360. http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2011_16_86.

Забужко, О. (2016). «І знов я влізаю в танк». *Вибрані тексти 2012-2016 : Статті, есе, інтерв'ю, спогади*. Київ : Комора.

Забужко, О. (2022). «Найдовша подорож». *Есей*. Київ : Комора.

Клименко, Н. (2008). *Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : Н. Клименко та ін.* Київ : Видавничий Дім Д. Бураго.

Колоїз, Ж. (2007). *Оказіональна деривація: теоретичний та функціонально-прагматичний аспекти* (автореф. дис. ... д-ра. філол. наук : 10.02.021 «Українська мова»). Київ.

Семак, Л. (2021). Парні сполучення слів у художньому дискурсі Оксани Забужко. *Закарпатські філологічні студії*, 20 (2), 12–17.

Стишов, О. (2002). Оказіоналізми у мові сучасних мас-медіа. *Культура слова*, 59, 72–76.

Торговець, Ю. (2013). Особливості генези жанру есе. *Studia Philologica*, 2, 83–87.

Торговець, Ю. (2016). Текст-типологічна специфіка есе: історична ретроспектива. *Studia Philologica*, 6, 29–33.

Хлисту́н, І. (2022) Лінгвостилістичні особливості есе як публіцистичного жанру. *Філологічний часопис*, 1(19), 121–128.

REFERENCES

Balaklytskyi, M. (2007). *Ese yak khudozhno-publytsystychnyi zhanr. Metodychni materialy dlia studentiv zi spetsialnosti «Zhurnalistyka» [Essay as an artistic and journalistic genre]*. Kharkiv [in Ukrainian].

Brandes, K. (1996). *Linhvotekstovi osoblyvosti movlennievoho zhanru «khudozhnie ese» (na materialy eseistyky S. Moema) [Linguistic features of the speech genre «artistic essay» (on the material of S. Maugham's essay writing)]: Extended abstract of Candidate's thesis* [in Ukrainian].

Haiduchenko, H. (2014). *Emotsiino-ekspresyvna funktsiia okazionalizmiv u prozi Oksany Zabuzhko [The emotional and expressive function of occasionalisms in Oksana Zabuzhko's prose]*. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu Serii: Linhvistyka – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Linguistics, XXI*, 200–204.

Holikova, N. (2018). *Mova khudozhnoi prozy Pavla Zahrebelnoho – vid slova do kontseptu*

[The language of Pavel Zagrebelny's artistic prose – from word to concept]. Dnipro: Aktsent PP [in Ukrainian].

Hromova, N. (2011). Movni kontrasty yak zasobi ekspresyvnosti u tvorakh O. Zabuzhko ta Yu. Andrukhovycha [Linguistic contrasts as means of expressiveness in the works of O. Zabuzhko and Yu. Andrukhovych] *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva*, 16, 357–360. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2011_16_86.

Zabuzhko, O. (2022). «I znov ya vlezaiu v tank». *Vybrani teksty 2012–2016: Statti, ese, interv'iu, spohady* [«And again I get into the tank». *Selected texts 2012–2016: Articles, essays, interviews, memoirs*]. Kyiv: Komora [in Ukrainian].

Zabuzhko Oksana (2022) «Naidovsha podorozh». *Esei*. [«The longest journey» *Essay*]. Kyiv: Komora [in Ukrainian].

Klymenko, N. (2008). *Dynamichni protsesy v suchasnomu ukrainskomu leksykoni* [Dynamic processes in the modern Ukrainian lexicon]: N. Klymenko ta in. Kyiv: Vydavnychi Dim D. Buraho. [in Ukrainian].

Koloiz, Zh. (2007). *Okazionalna deryvatsiia: teoretychnyi ta funktsionalno-prahmatychnyi aspekty* [Occasional derivation: theoretical and functional-pragmatic aspects]. Extended abstract of Doktor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].

Semak L. A. Parni spoluchennia sliv u khudozhnomu dyskursi Oksany Zabuzhko [Paired combinations of words in the artistic discourse of Oksana Zabuzhko]. *Zakarpatski filolohichni studii – Transcarpathian Philological Studies*, 20 (2), 12–17 [in Ukrainian].

Styshov, O. (2002). Okazionalizmy u movi suchasnykh mas-media [Occasionalisms in the language of modern mass media]. *Kultura slova – Word culture*, 59, 72–76.

Torhovets, Yu. (2013). Osoblyvosti henezhy zhanru ese [Peculiarities of the genesis of the essay genre]. *Studia Philologica*, 2, 83–87 [in Ukrainian].

Torhovets, Yu. (2016). Tekst-typolohichna spetsyfika ese: istorychna retrospektyva [Text-typological specificity of the essay: a historical retrospective]. *Studia Philologica*, 6, 29–33 [in Ukrainian].

Khlystun, I. (2022). Linhvostylistychni osoblyvosti ese yak publitsystychnoho zhanru [Linguistic features of the essay as a journalistic genre]. *Filolohichni chasopys – Philological Review*, (19), 121–128 [in Ukrainian].

Анотація

Постановка проблеми. Оксану Забужко ми знаємо як українську письменницю, поетесу, есеїстку та публічну інтелектуалку, чії праці перекладено багатьма мовами. Її публіцистичні твори вміщені в збірці «I знов я влізаю в танк», а також представлені у новому есеї «Найдовша подорож», написаному для західної публіки, в якому авторка розглядає витоки сьогоденної російсько-української війни у двох часових вимірах – тридцятилітньому і трьохсотлітньому. Недаремно для цього Оксана Забужко обрала саме жанр ese, що є не простим описом фактів, а їх критичним осмисленням, аналізом. Інколи, щоб викрити певні негативні явища або ж описати позитивні зрушення, оцінити їх, письменникові складно обмежитися лише літературною мовою. Саме це спонукає митців до творення індивідуально-авторських лексем, а дослідників – до більш скрупульозного їх вивчення.

Метою статті є аналіз індивідуально-авторських лексем на матеріалі есеїстики Оксани Забужко. Поставлена мета обумовлює виконання таких завдань: описати індивідуально-авторські лексеми, дослідити їх функційне призначення та прагматичний вплив на читача.

Методи дослідження зумовлені метою та завданнями наукової розвідки й базуються на засадах комплексного застосування загальнонаукових і лінгвістичних методів. У запропонованому дослідженні використано описовий та аналітичний методи. Для всебічного вивчення індивідуально-авторської лексики використано метод дериваційно-компонентного аналізу, що вможливує розгляд okazionalizmів як структурної організації

з єдністю ознак, метод контекстуально-семантичного аналізу, що дозволяє з більшою точністю визначити семантику новотворів, порівняльно-зіставний (для співвіднесення індивідуально-авторських і загальнономовних фактів) і комунікативно-функційний методи.

Основні результати дослідження. В есеїстиці Оксани Забужко спостерігаємо велику кількість іменникових і прикметникових новацій. Серед іменників превалюють індивідуально-авторські антропоніми, що спричинено зростанням позитивної або негативної ролі особи в історії. Деякі з них утворені поєднанням контрастних понять, що є дієвим прийомом впливу на реципієнтів. В аналізованих есе також спостерігаємо багатокомпонентні неодеривати, які створюють в уяві читачів різноманітні аналогії, стимулюють прагнення до інтелектуального пошуку відповідей на актуальні проблеми нашого суспільства. Неолексеми на позначення абстрактних понять різняться за способами деривації, але підпорядковані єдиній меті – підкреслити важливість популяризації української культури та необхідність проведення інформаційної боротьби.

Значна кількість прикметникових okazіonalіzmів представлена формами вищого та найвищого ступенів порівняння, утворених на базі відносних прикметників. Ці індивідуально-авторські лексеми є важливим складником аксіологічного поля, що вживаються для надання як негативної, так і позитивної оцінки. Слід зазначити, що ступінь експресивності таких утворень зростає в контекстах, у межах яких наявні аналогічні – узуальні й індивідуально-авторські – формовживання. Характерною особливістю прикметників, утворених словоскладанням, є використання в якості твірних основ синонімів або ж слів, що набувають у контексті синонімічного значення. Такі okazіonalіzми покликані зацікавити читача в поданій інформації, активізувати його мисленнєві процеси, сприяти реалізації комунікативного задуму автора. У мовотворчості Оксани Забужко спостерігаємо високоекспресивні дієслівні новації, утворені від слів інішомовного походження, що дарують читачеві інтелектуальне задоволення від дешифрування новотворів. У досліджуваних есе спостерігаємо незначну кількість прислівникових новацій, що вжито переважно для характеристики мовленнєво-мисленнєвої діяльності.

Висновки і перспективи. Оксана Забужко активно створює індивідуально-авторські лексеми, що слугують не лише для самовираження, а й для виховання читацької аудиторії, стимулювання в неї пізнавальної діяльності, прагнення до самовдосконалення, пошуку відповідей на актуальні проблеми сьогодення. Перспективним вбачаємо дослідження особливостей перекладу okazіonalіzmів англійською мовою.

Ключові слова: есе, індивідуально-авторська лексема, okazіonalіzm, реципієнт, читач, прагматичний вплив.

Abstract

Background. We know Oksana Zabuzhko as a Ukrainian writer, poet, essayist and public intellectual, whose works have been translated into many languages. Her journalistic works are included in the collection «And Again I Get into the Tank», and are also presented in the new essay «The Longest Journey», written for a Western audience, in which the author examines the origins of today's Russian-Ukrainian war in two time dimensions – thirty-year and three-hundred-year. It is not for nothing that Oksana Zabuzhko chose the essay genre, which is not a simple description of facts, but their critical understanding and analysis. Sometimes, in order to expose certain negative phenomena or to describe positive changes, to evaluate them, it is difficult for a writer to limit himself to only literary language. This is exactly what prompts artists to create individually authored lexemes, and researchers to study them more scrupulously.

The purpose of the article is the analysis of individual-author tokens based on the material of Oksana Zabuzhko's essay. The set goal determines the fulfillment of the following tasks: to describe individual and author lexemes, to investigate their functional purpose and pragmatic impact on the reader.

Research methods are determined by the goal and tasks of scientific research and are based on the principles of the complex application of general scientific and linguistic methods. The

proposed research uses descriptive and analytical methods. For a comprehensive study of the individual-author vocabulary, the method of derivational-component analysis was used, which makes it possible to consider occasionalisms as a structural organization with a unity of features, the method of contextual-semantic analysis, which allows more precisely to determine the semantics of new words, comparative (for the correlation of individual-author and general language facts) and communicative and functional methods.

Results. *In the essays of Oksana Zabuzhko, we observe a large number of noun and adjective innovations. Individually authored anthroponyms prevail among nouns, which is caused by the growth of a person's positive or negative role in history. Some of them are formed by a combination of contrasting concepts, which is an effective method of influencing the recipients. In the analyzed essays, we also observe multi-component neoderivatives that create various analogies in the imagination of readers, stimulate the desire for an intellectual search for answers to the current problems of our society. Neolexemes to denote abstract concepts differ in the ways of derivation, but are subject to a single goal - to emphasize the importance of popularizing Ukrainian culture and the need to carry out an informational struggle.*

A significant number of adjectival occasionalisms are represented by forms of the highest and highest degrees of comparison, formed on the basis of relative adjectives. These individually-authored lexemes are an important component of the axiological field, used to provide both negative and positive evaluation. It should be noted that the degree of expressiveness of such formations increases in contexts within which there are analogical - customary and individual authorial – forms of use. A characteristic feature of adjectives formed by word formation is the use as creative bases of synonyms or words that acquire a synonymous meaning in the context. Such occasionalisms are designed to interest the reader in the presented information, activate his thought processes, and contribute to the implementation of the author's communicative intention.

In the language work of Oksana Zabuzhko, we observe highly expressive verb innovations, formed from words of foreign origin, which give the reader intellectual satisfaction from deciphering innovations. In the studied essays, we observe a small number of adverbial innovations, which are used mainly to characterize speech and thinking activity.

Discussion. *Oksana Zabuzhko actively creates individual and author's lexemes that serve not only for self-expression, but also for educating the readership, stimulating cognitive activity in it, striving for self-improvement, and finding answers to current problems. We see the study of the peculiarities of the translation of occasionalisms into English as promising.*

Keywords: *essay, individual-author lexeme, occasionalism, recipient, reader, pragmatic influence.*

Стаття надійшла до редакції 22.04.2024.